

پیش‌بینی راهبردهای مقابله با استرس بر اساس ویژگی‌های شخصیتی وابستگان مواد محرک

امیرمسعود رستمی^۱، حسن احدی^۲، هایده چراغعلی گل^۳

تاریخ دریافت: ۱۳۹۱/۱۱/۰۷ تاریخ پذیرش: ۱۳۹۲/۰۱/۳۰

چکیده

هدف: هدف پژوهش حاضر پیش‌بینی راهبردهای مقابله با استرس بر اساس ویژگی‌های شخصیتی در افراد وابسته به مواد محرک بود. **روش:** روش پژوهش همبستگی بود. جامعه آماری این پژوهش را کلیه افراد وابسته به مواد محرک که به صورت متوالی طی یک سال گذشته به مراکز ترک اعتیاد شهر تهران مراجعه کرده بودند و تشخیص وابستگی به مواد داشتند (۴۲۰ نفر) تشکیل می‌دادند. با روش نمونه‌گیری تصادفی نظامدار از این جامعه ۲۰۱ نفر به عنوان نمونه پژوهش انتخاب شدند. شرکت کنندگان با استفاده از پرسشنامه‌های شخصیتی نئو (فرم کوتاه) و راهبردهای مقابله با استرس لازاروس-فولکمن (فرم کوتاه) مورد آزمون قرار گرفتند. **یافته‌ها:** نتایج پژوهش نشان داد که بین بُعد شخصیتی روان رنجورجویی و راهبردهای مقابله با استرس دوری‌جویی و گریز و اجتناب همبستگی مثبت و با خویشتن‌داری همبستگی منفی وجود دارد. بین بُعد شخصیتی برون‌گرایی با دوری‌جویی و جستجوی حمایت اجتماعی همبستگی مثبت و با مسوولیت‌پذیری همبستگی منفی و بین بُعد شخصیتی سازگاری با راهبردهای مقابله‌ای خویشتن‌داری و جستجوی حمایت اجتماعی همبستگی مثبت وجود دارد. بُعد شخصیتی وظیفه‌شناسی هیچ یک از راهبردهای مقابله‌ای را در افراد وابسته به مواد محرک پیش‌بینی نمی‌کرد. **نتیجه‌گیری:** ویژگی‌های شخصیتی، توان پیش‌بینی راهبردهای مقابله‌ای را در افراد وابسته به مواد محرک دارا هستند. پیشنهاد می‌شود در طرح درمان بیماران معتاد به ارزیابی ویژگی‌های شخصیتی آن‌ها توجه شود. **کلید واژه‌ها:** ویژگی‌های شخصیتی، راهبردهای مقابله با استرس، وابستگی به مواد محرک

۱. نویسنده مسؤول: کارشناس ارشد روان‌شناسی عمومی دانشگاه آزاد اسلامی واحد رودهن. پست الکترونیک: Amir.rostami13@yahoo.com

۲. استاد روان‌شناسی سلامت دانشگاه آزاد اسلامی واحد کرج

۳. دانشجوی کارشناسی ارشد روان‌شناسی بالینی دانشگاه آزاد اسلامی واحد رودهن

مقدمه

یکی از آسیب‌های روانی و اجتماعی مهم که بویژه در چند سال اخیر به صورت جدی در جامعه ایران بروز کرده، موضوع وابستگی و مصرف مواد محرک، الکل و سوء‌مصرف از داروهای روان‌گردان و محرک است (حمدیه، مطلبی، عاشری و بروجردی، ۱۳۸۷). مواد محرک دسته‌ای از مواد روان‌گردان هستند که بر سیستم اعصاب مرکزی (مغز و نخاع) اثر گذاشته و باعث تحریک سیستم‌های مختلف بدن و مغز می‌شود (اکبری و اکبری، ۱۳۹۰). مواد محرک با تاثیر بر مرکز پاداش مغز، اثرات لذت‌بخشی مانند سرخوشی ایجاد می‌کند که بروز همین اثرات در مصرف‌کننده به وابستگی می‌انجامد (نادری، بینازاده، صفاتیان و پیوندی، ۱۳۸۷). افزایش فشار خون و ضربان قلب، مشکلات جنسی، اختلال در خواب، اختلال خلقی، اختلال اضطرابی و اختلال سایکوتیک اثرات شناخته شده این مواد هستند (تیسون، دیجنهارت و واین‌هال^۱، ترجمه صادقی بنیس، طاهری و نبوی آل‌آقا، ۱۳۸۴). انواع مواد محرکی که مصرف آن‌ها به وابستگی شدید می‌انجامد عبارتند از: کوکائین^۲، کراک^۳، آمفتامین‌ها^۴، مت‌آمفتامین^۵ (تاجری، ۱۳۸۷). یکی از مهارت‌های فردی که در ارتباط بین فشار روانی و اختلالات جسمی و روانی میانجی‌گری می‌کند، راهبردهای مقابله با استرس است (توئیتس^۶، ۱۹۸۶). لازاروس^۷ (۱۹۸۴)، به نقل از رستمی، (۱۳۹۱) معتقد است در هر موقعیت فشارزا، راه‌های متعددی برای مقابله با استرس وجود دارد که به صورت کلی به دو دسته تقسیم می‌شوند که عبارتند از مقابله‌ی مسئله‌محور و هیجان‌محور. سبک‌های مقابله‌ای مسئله‌محور شامل تلاش برای حل خود مسایل استرس‌زا است، اما سبک‌های مقابله‌ای هیجان‌محور، بدون تمرکز بر مسئله استرس‌زا به کاهش هیجان‌ناشی از استرس می‌پردازند (پنلی و توماکا^۸، ۲۰۰۲).

مطالعات طولی و مقطعی حاکی از آن است که پنج عامل بزرگ شخصیتی^۹ می‌توانند سبک‌های مقابله‌ای را پیش‌بینی کنند (مارنی^{۱۰}، ۲۰۰۸؛ وان برکل^{۱۱}، ۲۰۰۹). پنج عامل بزرگ شخصیتی یا پنج «آبر صفت»، ابعاد شخصیتی اصلی را وصف می‌کنند (سانتراک، ترجمه

1. Teesson, Degenhardt & Hall

2. Cocaine

3. Crack

4. Amphetamines

5. Methamphetamine

6. Thoits

7. Lazarus

8. Penley & Tomaka

9. Big Five Personality Traits

10. Marnie

11. Van Berkel

فیروزبخت، ۱۳۸۵) و عبارتند از روان رنجورخویی^۱ (N)، برون‌گرایی^۲ (E)، پذیرش^۳ (O)، سازگاری^۴ (A) و وظیفه‌شناسی^۵ (C). روان‌رنجورخویی به تمایل فرد به تجربه هیجانات منفی از قبیل اضطراب، افسردگی و خشم برمی‌گردد. برون‌گرایی به تمایل فرد به پارانرژی، شاد و معاشرتی بودن اطلاق می‌شود. پذیرش به تمایل فرد به غیرسستی و تخیلی بودن و علاقه‌مندی به هنر اشاره می‌کند. سازگاری به تمایل فرد به اعتماددورزی، کمک‌کنندگی و بخشندگی و در نهایت، وظیفه‌شناسی به تمایل فرد برای قابل اعتماد بودن، کوشا و منظم بودن اشاره دارد (شکری و همکاران، ۱۳۸۴، ۲۸). عوامل شخصیتی و راهبردهای مقابله‌ای به صورت مستقیم و غیرمستقیم در ایجاد و تداوم انواع گوناگون ناسازگاری‌ها دخالت دارند. به این منظور گروه کثیری از مطالعات درصدد روشن کردن نقش مؤلفه‌های شخصیتی و راهبردهای مقابله‌ای در تعامل با هم در جمعیت‌های بالینی و سالم بوده‌اند (فرگوسن^۶، ۲۰۰۱؛ پنلی و توماکا، ۲۰۰۲؛ وان برکل، ۲۰۰۹). پژوهش علیلو، ارجی، بخشی‌پور رودسری، شاهجویی (۱۳۹۰) در معنادان مبتلا به HIV^۷ مثبت نشان داد که روان‌رنجورخویی با راهبردهای مقابله‌ای هیجان‌مدار رابطه مثبت و برون‌گرایی، توافق‌پذیری و با وجدان بودن با راهبردهای مقابله‌ای مسأله‌مدار رابطه مثبت دارند. نتایج پژوهش زارعی و اسدی (۱۳۹۰) نیز نشان داد که بین نوجوانان معتاد و غیرمعتاد در ویژگی‌های شخصیتی و سبک‌های مقابله‌ای تفاوت معنادار وجود دارد. نمرات نوجوانان معتاد در روان‌رنجورخویی و سبک مقابله‌ای هیجان‌محور به طور معناداری بالاتر و در توافق‌پذیری، وجدانی بودن و سبک مقابله‌ای مسأله‌محور پایین‌تر از نوجوانان بهنجار است. همچنین، پژوهش جعفری زاده (۱۳۸۲) نشان داد که در افراد معتاد به تریاک راهبردهای مقابله‌ای غیر مؤثر با روان رنجورخویی رابطه مستقیم و با وظیفه‌شناسی رابطه‌ی معکوس دارند.

با توجه به این که شخصیت یکی از مولفه‌های تعیین‌کننده در اتخاذ شیوه‌های مقابله‌ای است و با توجه به گسترش فراوان وابستگی به مواد محرک و اثرات متفاوت محرک‌ها نسبت به مخدرها در بررسی‌های یاد شده به رابطه عوامل شخصیتی و سبک‌های مقابله در افراد وابسته به مواد محرک توجه کافی نشده است. پژوهش حاضر در این چارچوب با هدف پیش‌بینی راهبردهای مقابله با استرس و بر اساس ویژگی‌های شخصیتی در افراد

وابسته به مواد محرک اجرا شده است. سوال اصلی مطرح شده در این پژوهش این است که آیا ویژگی‌های شخصیتی، راهبردهای مقابله با استرس را در افراد وابسته به مواد محرک پیش‌بینی می‌کنند؟

روش

جامعه، نمونه و روش نمونه‌گیری

روش پژوهش به کار گرفته شده در این بررسی، همبستگی بود. جامعه‌ی تحقیق نیز شامل تمامی مردان وابسته به مواد محرک می‌شد که در سال ۱۳۹۰ به یکی از کلینیک‌های موجود شهرستان تهران مراجعه کرده بودند. در سال ۱۳۹۰، این مراکز دارای ۴۲۰ مرد وابسته به مواد محرک بودند. با استناد به جدول مورگان ۲۰۱ نفر به عنوان نمونه انتخاب شدند. نمونه‌گیری با روش نمونه‌گیری تصادفی نظام‌دار انجام گرفت.

ابزار

۱- چک لیست راهبردهای مقابله‌ای لازاروس و فولکمن (WCQ): این پرسشنامه توسط لازاروس و فولکمن^۱ (۱۹۸۵) تهیه شده است و دارای ۶۶ سوال است که در مقیاس ۴ گزینه‌ای (از ۱ تا ۴) نمره‌گذاری می‌شود. نمره‌گذاری پرسشنامه روش‌های کنار آمدن به دو روش خام و نسبی انجام می‌شود. انتخاب این که کدام روش نمره‌گذاری را باید اجرا کرد، بستگی به اطلاعاتی دارد که پژوهشگر به دنبال آن است. در پژوهش حاضر از روش نمره‌گذاری نسبی استفاده شد. این آزمون هشت شیوه مقابله‌ای را که به دو دسته مساله‌مدار و هیجان‌مدار تقسیم می‌شوند، مورد سنجش قرار می‌دهد. شیوه‌های مقابله مساله‌مدار عبارتند از: جستجوی حمایت اجتماعی، مسوولیت‌پذیری، مساله‌گشایی برنامه‌ریزی شده و ارزیابی مجدد مثبت. شیوه‌های مقابله هیجان‌مدار عبارتند از: رویارویی، دوری‌گزینی، فرار-اجتناب و خویش‌داری. لازاروس ثبات درونی ۰/۶۶ تا ۰/۷۹ را برای هر یک از سبک‌های مقابله‌ای گزارش کرده است. در پژوهش رستمی (۱۳۹۱) آلفای کرونباخ کلی آزمون ۰/۸۷ به دست آمد. مواد پرسشنامه روش‌های کنار آمدن دارای روایی صوری است

چرا که راهبردهای توصیف شده آن‌هایی هستند که افراد استفاده از آن‌ها را برای کنار آمدن با موقعیت‌های استرس برانگیز گزارش کرده‌اند. زارعی و اسدی (۱۳۹۰) در پژوهش خود برای گروه نوجوانان معتاد، ضریب آلفای کرونباخ را ۰/۸۲ گزارش کردند.

۲- پرسشنامه پنج عاملی شخصیت (NEO-FFI¹): این پرسشنامه، پنج عامل بزرگ شخصیت را اندازه‌گیری می‌کند. این آزمون در سال ۱۹۸۵ توسط کاستا و مک کری^۲ ارایه شد. این ابزار دارای ۵ شاخص اصلی است که عبارتند از: روان‌رنجورخویی، برونگرایی، بازبودن به تجربه، وجدانی بودن و توافق (برنبر^۳، ۲۰۰۱). این آزمون از پنج مجموعه‌ی ۱۲ جمله‌ای مربوط به هر یک از شاخص‌ها تشکیل شده است. شیوه نمره‌گذاری سئوال‌ها به صورت لیکرت پنج گزینه‌ای شامل کاملاً مخالفم (۱)، مخالفم (۲)، نظری ندارم (۳)، موافقم (۴) و کاملاً موافقم (۵) است. برخی پرسش‌ها به صورت معکوس نمره‌گذاری می‌شوند. پس از مشخص شدن نمره هر سؤال، سئوال‌ها مربوط به هر عامل، نمره افراد در هر پنج عامل مشخص می‌شود. ضریب همبستگی حاصل از روایی همزمان بین فرم کوتاه و فرم بلند پرسشنامه بین ۰/۴۱ تا ۰/۷۵ گزارش شده است. اعتبار فرم کوتاه پرسشنامه با استفاده از روش بازآزمایی بین ۰/۶۵ تا ۰/۸۶ و ضریب حاصل از همسانی درونی این پرسشنامه (آلفای کرونباخ) بین ۰/۵۴ تا ۰/۷۹ گزارش شده است (کیامهر، ۱۳۸۱).

یافته‌ها

در جدول زیر آماره‌های توصیفی ویژگی‌های شخصیت ارایه شده است.

جدول ۱: آماره‌های توصیفی ویژگی‌های شخصیت در نمونه انتخابی

دامنه تغییرات	انحراف استاندارد	میانگین	خصیصه‌های شخصیت
۳۶	۶/۳۱	۲۴/۵۷	روان رنجورخویی
۴۶	۱۰/۶۴	۲۴/۴۹	برونگرایی
۳۴	۵/۴۵	۲۷/۱۲	پذیرش
۲۷	۴/۸۵	۲۵/۵۳	سازگاری
۳۶	۶/۸۴	۲۷/۸۱	وظیفه‌شناسی

1. NEO five factor inventory

2. Costa & McCrae

3. Brebner

همان‌گونه که در جدول فوق مشاهده می‌شود بیشترین میانگین نمره به وظیفه‌شناسی و کمترین به برونگرایی تعلق دارد. همچنین، بیشترین پراکندگی نمره به برونگرایی و کمترین به سازگاری تعلق دارد. در جدول زیر آماره‌های توصیفی شیوه‌های مقابله با استرس ارائه شده است.

جدول ۲: آماره‌های توصیفی شیوه‌های مقابله با استرس در نمونه انتخابی

دامنه تغییرات	انحراف استاندارد	میانگین	شیوه‌های مقابله با استرس
۰/۱۹	۰/۰۳	۰/۱۲	کنار آمدن رویارویانه
۰/۲۵	۰/۰۴	۰/۱۲	دوری جویی
۰/۷۶	۰/۰۶	۰/۱۳	خویش‌داری
۰/۲۷	۰/۰۴	۰/۱۲	جستجوی حمایت اجتماعی
۰/۲۵	۰/۰۴	۰/۱۴	مسئولیت‌پذیری
۰/۳۵	۰/۰۴	۰/۱۲	گریز و اجتناب
۰/۲۰	۰/۰۳	۰/۱۲	حل‌مدبرانه مساله
۰/۲۱	۰/۰۳	۰/۱۲	ارزیابی مجدد مثبت

برای بررسی نقش پیش‌بینی کنندگی خصیصه‌های شخصیت در پیش‌بینی راهبرد کنار آمدن رویارویانه از تحلیل رگرسیون به شرح زیر استفاده شد:

جدول ۳: جدول ضرایب پیش‌بینی راهبرد کنار آمدن رویارویانه با استفاده از پنج خصیصه شخصیتی

سطح معناداری	آماره t	ضریب β	پیش‌بینی کننده‌ها
۰/۷۷۳	-۰/۲۸۸	-۰/۰۲۲	روان رنجورخویی
۰/۲۰۹	-۱/۲۶۰	-۰/۰۹۵	برونگرایی
۰/۲۸۲	-۱/۰۷۹	-۰/۰۹۰	پذیرش
۰/۴۱۵	۰/۸۱۷	-۰/۰۶۰	سازگاری
۰/۵۳۹	۰/۶۱۵	-۰/۰۵۹	وظیفه‌شناسی

$$F = ۰/۷۱۶, R = ۰/۱۳۴, R^2 = ۰/۰۱۸ \text{ تعدیل شده}$$

همان‌گونه که در جدول فوق مشاهده می‌شود هیچ کدام از پیش‌بینی کننده‌ها قابلیت پیش‌بینی راهبرد کنار آمدن رویارویانه را ندارند و سطح معناداری همه آن‌ها از ۰/۰۵ بیشتر

است. برای بررسی نقش پیش‌بینی‌کنندگی خصیصه‌های شخصیت در پیش‌بینی راهبرد دوری‌جویی از تحلیل رگرسیون به شرح زیر استفاده شد:

جدول ۴: جدول ضرایب پیش‌بینی راهبرد دوری‌جویی با استفاده از پنج خصیصه شخصیتی

پیش‌بینی‌کننده‌ها	ضریب β	آماره t	سطح معناداری
روان رنجورخویی	۰/۱۶	۲/۲۷۷	۰/۰۱۷
برونگرایی	۰/۱۷	۲/۳۳۶	۰/۰۴۱
پذیرش	-۰/۰۴۴	-۰/۵۳۰	۰/۵۹۷
سازگاری	۰/۰۴۸	۰/۶۶۳	۰/۵۰۸
وظیفه‌شناسی	-۰/۱۴۳	-۱/۷۳۷	۰/۰۸۴

$$F = ۲/۷۵۹, R = ۰/۲۰۸, R^2 = ۰/۰۴۳ \text{ تعدیل شده}$$

همان‌گونه که در جدول فوق مشاهده می‌شود تنها روان‌رنجورخویی ($P < ۰/۰۵$) و برونگرایی ($P < ۰/۰۵$) پیش‌بینی‌کننده‌های معناداری برای پیش‌بینی راهبرد دوری‌جویی هستند. بنابراین، معادله خط پیش‌بین به شرح زیر است:

$$\text{(برونگرایی)} + ۰/۱۷ + \text{(روان رنجورخویی)} + ۰/۱۶ = \text{راهبرد دوری‌جویی}$$

برای بررسی نقش پیش‌بینی‌کنندگی خصیصه‌های شخصیت در پیش‌بینی راهبرد خویشنداری از تحلیل رگرسیون به شرح زیر استفاده شد:

جدول ۵: جدول ضرایب پیش‌بینی راهبرد خویشنداری با استفاده از پنج خصیصه شخصیتی

پیش‌بینی‌کننده‌ها	ضریب β	آماره t	سطح معناداری
روان رنجورخویی	-۰/۱۶۵	-۲/۱۹۹	۰/۰۲۹
برونگرایی	-۰/۰۵۷	-۰/۷۸۴	۰/۴۳۴
پذیرش	۰/۰۱۰	۰/۱۱۸	۰/۹۰۶
سازگاری	۰/۲۲۲	۳/۱۰۳	۰/۰۰۲
وظیفه‌شناسی	۰/۰۸۱	۱/۰۰۴	۰/۳۱۷

$$F = ۳/۳۸۲, R = ۰/۲۸۲, R^2 = ۰/۰۸۰ \text{ تعدیل شده}$$

همان‌گونه که در جدول فوق مشاهده می‌شود تنها روان‌رنجورخویی ($P < 0/05$) و سازگاری ($P < 0/01$) قابلیت پیش‌بینی کنندگی راهبرد خویشتن‌داری را دارند. معادله خط پیش‌بین به شرح زیر است:

$$\text{(سازگاری)} + 0/222 + \text{(روان رنجورخویی)} - 0/165 = \text{راهبرد خویشتن‌داری}$$

برای بررسی نقش پیش‌بینی کنندگی خصیصه‌های شخصیت در پیش‌بینی راهبرد جستجوی حمایت‌اجتماعی از تحلیل رگرسیون به شرح زیر استفاده شد.

جدول ۶: جدول ضرایب پیش‌بینی راهبرد جستجوی حمایت‌اجتماعی با استفاده از پنج خصیصه شخصیتی

پیش‌بینی کننده‌ها	ضریب β	آماره t	سطح معناداری
روان رنجورخویی	-0/068	-0/880	0/380
برونگرایی	0/220	3/391	0/017
پذیرش	-0/127	-1/525	0/129
سازگاری	0/150	2/101	0/018
وظیفه‌شناسی	0/005	0/065	0/948

$$F = 3/518, R = 0/133, R^2 = 0/018 \text{ تعدیل شده}$$

همان‌گونه که در جدول فوق مشاهده می‌شود تنها برونگرایی ($P < 0/05$) و سازگاری ($P < 0/05$) قابلیت پیش‌بینی کنندگی راهبرد جستجوی حمایت‌اجتماعی را دارند. معادله خط پیش‌بین به شرح زیر است:

$$\text{(سازگاری)} + 0/15 + \text{(برون‌گرایی)} + 0/22 = \text{راهبرد جستجوی حمایت‌اجتماعی}$$

برای بررسی نقش پیش‌بینی کنندگی خصیصه‌های شخصیت در پیش‌بینی راهبرد مسؤولیت‌پذیری از تحلیل رگرسیون به شرح زیر استفاده شد:

جدول ۷: جدول ضرایب پیش‌بینی راهبرد مسئولیت‌پذیری با استفاده از پنج خصیصه شخصیتی

پیش‌بینی کننده‌ها	ضریب β	آماره t	سطح معناداری
روان رنجورخویی	۰/۱۴۴	۱/۸۹۶	۰/۰۵۹
برونگرایی	-۰/۱۷۶	-۲/۳۹۰	۰/۰۱۸
پذیرش	۰/۰۴۱	۰/۵۰۴	۰/۶۱۵
سازگاری	-۰/۱۱۳	-۱/۵۶۱	۰/۱۲۰
وظیفه‌شناسی	۰/۱۵۳	۱/۸۸۰	۰/۰۶۲

$F= ۲/۵۱۸, R= ۰/۲۴۶$, $R^2 = ۰/۰۶۱$ تعدیل شده

همان‌گونه که در جدول فوق مشاهده می‌شود تنها برونگرایی ($P < ۰/۰۵$) قابلیت پیش‌بینی‌کنندگی راهبرد مسئولیت‌پذیری را دارد. معادله خط پیش‌بین به شرح زیر است:

$$\text{(برون گرایی)} = -۰/۱۷۶ = \text{راهبرد مسئولیت‌پذیری}$$

برای بررسی نقش پیش‌بینی‌کنندگی خصیصه‌های شخصیت در پیش‌بینی راهبرد گریز و اجتناب از تحلیل رگرسیون به شرح زیر استفاده شد:

۱۱۹

119

جدول ۸: جدول ضرایب پیش‌بینی راهبرد گریز و اجتناب با استفاده از پنج خصیصه شخصیتی

پیش‌بینی کننده‌ها	ضریب β	آماره t	سطح معناداری
روان رنجورخویی	۰/۱۵۲	۲/۰۰۹	۰/۰۴۶
برونگرایی	-۰/۰۷۲	-۰/۹۸۰	۰/۳۲۸
پذیرش	۰/۰۳۴	۰/۴۲۰	۰/۶۷۵
سازگاری	۰/۱۲۱	۱/۶۷۹	۰/۰۹۵
وظیفه‌شناسی	-۰/۱۰۶	-۱/۳۰۴	۰/۱۹۴

$F= ۲/۸۱۸, R= ۰/۲۶$, $R^2 = ۰/۰۷۶$ تعدیل شده

همان‌گونه که در جدول فوق مشاهده می‌شود تنها روان‌رنجورخویی ($P < ۰/۰۵$) قابلیت پیش‌بینی‌کنندگی راهبرد گریز و اجتناب را دارد. معادله خط پیش‌بین به شرح زیر است:

$$\text{(روان رنجورخویی)} = ۰/۱۵۲ = \text{راهبرد گریز و اجتناب}$$

برای بررسی نقش پیش‌بینی‌کنندگی خصیصه‌های شخصیت در پیش‌بینی راهبرد حل‌مدبرانه مساله از تحلیل رگرسیون به شرح زیر استفاده شد:

جدول ۹: جدول ضرایب پیش‌بینی راهبرد حل‌مدبرانه مساله با استفاده از پنج خصیصه شخصیتی

سطح معناداری	آماره t	ضریب β	پیش‌بینی‌کننده‌ها
۰/۲۲۱	۱/۲۲۹	۰/۰۹۵	روان رنجورخویی
۰/۴۴۸	-۰/۷۶۱	-۰/۰۵۷	برونگرایی
۰/۸۸۷	-۰/۱۴۳	-۰/۰۱۲	پذیرش
۰/۶۹۹	۰/۳۸۷	۰/۰۲۹	سازگاری
۰/۶۱۵	۰/۵۰۲	۰/۰۴۲	وظیفه‌شناسی

$$F = ۰/۶۱, R = ۰/۱۲۴, R^2 = ۰/۰۱۵$$

همان‌گونه که در جدول فوق مشاهده می‌شود هیچکدام از ویژگی‌های شخصیت قابلیت پیش‌بینی‌کنندگی راهبرد حل‌مدبرانه مساله را ندارد.

برای بررسی نقش پیش‌بینی‌کنندگی خصیصه‌های شخصیت در پیش‌بینی راهبرد ارزیابی مجدد مثبت از تحلیل رگرسیون به شرح زیر استفاده شد.

جدول ۱۰: جدول ضرایب پیش‌بینی راهبرد ارزیابی مجدد مثبت با استفاده از پنج خصیصه شخصیتی

سطح معناداری	آماره t	ضریب β	پیش‌بینی‌کننده‌ها
۰/۱۹۱	-۱/۳۱۱	-۰/۱۰۱	روان رنجورخویی
۰/۴۶۴	-۰/۷۳۴	-۰/۰۵۵	برونگرایی
۰/۰۲۹	۲/۷۵۳	۰/۱۵۰	پذیرش
۰/۹۰۶	-۰/۱۱۸	-۰/۰۰۹	سازگاری
۰/۹۹۳	-۰/۰۰۹	-۰/۰۰۱	وظیفه‌شناسی

$$F = ۲/۲۶۰, R = ۰/۱۹۲, R^2 = ۰/۰۳۷$$

همان‌گونه که در جدول فوق مشاهده می‌شود تنها پذیرش از ویژگی‌های شخصیت قابلیت پیش‌بینی‌کنندگی راهبرد ارزیابی مجدد مثبت را دارد. معادله خط پیش‌بین به شرح زیر است.

$$\text{(پذیرش)} = ۰/۱۵۰ = \text{راهبرد ارزیابی مجدد مثبت}$$

بحث و نتیجه‌گیری

امروزه ریشه بسیاری از اختلال‌های روانی و مشکلات رفتاری، از جمله رفتارهای اعتیادآور، ناشی از ناتوانی افراد در تحلیل صحیح خود و موقعیت خویش و نیز بی‌کفایتی افراد برای روبه‌رو با موقعیت دشوار است (مولیس و چاپمن، ۲۰۰۱، ۲۱۵). پژوهش حاضر با هدف پیش‌بینی راهبردهای مقابله‌ای براساس ویژگی‌های شخصیتی در افراد وابسته به مواد محرک انجام شد. نتایج نشان داد که بین ویژگی‌های شخصیتی روان‌رنجورخویی و برون‌گرایی با شیوه مقابله با استرس دوری‌جویی رابطه وجود دارد و ویژگی‌های روان‌رنجورخویی و سازگاری می‌توانند شیوه خویش‌داری را پیش‌بینی کنند. بین روان‌رنجورخویی و خویش‌داری رابطه منفی و بین سازگاری و خویش‌داری رابطه مثبت وجود دارد. همچنین، از بین ویژگی‌های شخصیتی، تنها روان‌رنجورخویی می‌تواند شیوه مقابله با استرس گریز و اجتناب را پیش‌بینی کند. به عبارتی بین روان‌رنجورخویی و گریز و اجتناب رابطه مثبت وجود دارد. این نتایج با نتایج پژوهش علیلو و همکاران (۱۳۹۰)، بشارت (۱۳۸۶)، مصلائی (۱۳۸۶)، شکری و همکاران (۱۳۸۴)، جعفرنژاد (۱۳۸۲)، میرحسینی (۱۳۸۴) همسو است. نتایج پژوهش میرحسینی (۱۳۸۴) نشان داد که بین دریافت نمره‌ی بالا در عامل روان‌رنجورخویی و سبک کنارآمدن غیرانطباقی رابطه‌ی معنادار وجود دارد و بین عامل برون‌گرایی و سبک کنارآمدن غیرانطباقی و بین نمره‌ی پایین در عامل‌های گشودگی به تجربه و توافق‌جویی و سبک کنارآمدن غیرانطباقی رابطه معنادار وجود دارد. نتایج پژوهش جعفری زاده (۱۳۸۲) نیز نشان داد که در افراد معتاد به تریاک راهبردهای مقابله‌ای غیر مؤثر با روان‌رنجورخویی رابطه مستقیم دارند. لاندرو و کاستیلو^۱ (۲۰۱۰) در پژوهشی دریافتند که روان‌رنجورخویی با سبک مقابله‌ای هیجان‌مدار و اجتنابی همبستگی مثبت دارد. پژوهش پنلی و توماکا (۲۰۰۲) نیز نشان داد که بین عامل روان‌رنجورخویی و استفاده از راهکارهای هیجان‌مدارانه همبستگی وجود دارد. کاردام و کراپیک^۳ (۲۰۰۱) در پژوهش خود دریافتند که افراد با روان‌نژندی بالا در مواجهه با موقعیت تنیدگی‌زا از راهبردهای منفعلانه از قبیل اجتناب، خود ملالت‌گری، تفکر

آرزومندان و همچنین شیوه‌های مبتنی بر ستیزه‌جویی بین فردی از قبیل واکنش خصمانه و تخلیه هیجانی استفاده می‌کنند. لازاروس و فولکمن (۱۹۸۵) در مطالعه‌ی خود دریافتند افرادی که نشانه‌های روان‌رنجورخویی بالاتری دارند بیشتر راهبرد مقابله‌ای گریز و اجتناب را به کار می‌برند. نتایج را می‌توان چنین تبیین کرد که نوروزگرایی بیانگر تمایل فرد برای تجربه اضطراب، تنش، خودمحوری، خصومت، تکانشوری، کمرویی، تفکر غیرمنطقی، افسردگی و عزت نفس پایین است (مک کرا و جان^۱، ۱۹۹۲). این ویژگی‌ها، راه‌های مناسب برای طراحی نقشه و اقدام عملی (مقابله‌ی مسئله‌مدار) و جستجوی حمایت‌های عاطفی و اجتماعی به منظور تنظیم و تعدیل درماندگی هیجانی یا کاهش شدت دشواری موقعیت استرس‌زا از نظر شناختی را مسدود می‌سازند. در چنین شرایطی، فرد به راهبردهای مقابله‌ای هیجان‌مدار، (مثل فرار)، اجتناب‌ورزی، پاسخ‌های خصمانه و تخلیه هیجانی متوسل می‌شود (بشارت، ۱۳۸۶، ۱۲).

افرادی که نوروزگرایی آن‌ها بالاست از یک سو حوادث استرس‌زای بیشتری را تجربه می‌کنند (بولگر و شیلینگ^۲، ۱۹۹۱؛ سالس، گرین و هیلیس^۳، ۱۹۹۸؛ هاروود، ۱۹۸۷، به نقل از بشارت، ۱۳۸۶) و از سوی دیگر، صرف نظر از سطح استرس، مستعد تجربه هیجان‌های منفی و درماندگی هستند (بولگر و شیلینگ، ۱۹۹۱؛ واتسون، کلارک و کاری^۴، ۱۹۸۸). آمادگی برای تجربه حوادث استرس‌زا در مقیاسی فراتر از حد معمول، افراد نوروزگرا را در مقابله با رویدادهای استرس‌زای زندگی آسیب‌پذیر می‌سازد و زمینه را برای استفاده بیشتر از سبک‌های مقابله‌ای ناکارآمد به جای سبک‌های مقابله‌ای کارآمد فراهم می‌سازد. نتایج پژوهش نشان داد که بین سازگاری و خویش‌داری رابطه‌ی مثبت وجود دارد. همبستگی میان ویژگی‌سازی سازگاری (یعنی تمایل برای گذشت، مهربانی، سخاوتمندی، اعتمادورزی، وفاداری، فرمانبرداری، فداکاری و همدلی) و روش خویش‌داری (که واکنش‌های احساساتی افراد را به هنگام برخورد با منبع ایجادکننده مشکل و ممانعت از ابراز عکس‌العمل‌ها توسط افراد، در بر می‌گیرد) رابطه‌ی منطقی محسوب می‌شود (مک کرا و جان^۵، ۱۹۹۲، ۱۰۴).

1. McCrae & John

2. Bolger & Schilling

3. Suls, Green & Hillis

4. Watson, Clark & Carey

5. McCrae & John

نتایج پژوهش نشان داد از بین پنج ویژگی شخصیتی، تنها دو ویژگی برون‌گرایی و سازگاری می‌توانند شیوه مقابله با استرس جستجوی حمایت اجتماعی را در افراد وابسته به مواد محرک، پیش‌بینی کنند. پذیرش تنها ویژگی شخصیتی است که می‌تواند راهبرد مقابله‌ای ارزیابی مجدد را پیش‌بینی کند. به عبارتی بین پذیرش و ارزیابی مجدد مثبت رابطه مثبت وجود دارد. نتایج پژوهش حاضر با نتایج پژوهش علیلو و همکاران (۱۳۹۰)، مصلائی (۱۳۸۶) و جعفرنژاد (۱۳۸۲) هماهنگ است. همچنین، با نتایج تحقیقات خان، سیراج و پوه‌لی^۱ (۲۰۱۱) و کریم‌زاده و بشارت (۲۰۱۱) که نشان دادند بین ابعاد برون‌گرایی، پذیرش و سازگاری با استفاده از سبک‌های مقابله‌ای مسأله‌مدار رابطه مثبت معنا دار وجود دارد و یافته‌های موشر، پرلو، چن و یاکل^۲ (۲۰۰۶) که نشان دادند شخصیت‌های خوشبین بیشتر از سبک مقابله انطباقی استفاده می‌کنند، مطابقت می‌کند.

از دیگر نتایج این بود که برون‌گرایی، شیوه مقابله مسوولیت‌پذیری را پیش‌بینی می‌کند و بین برون‌گرایی و مسوولیت‌پذیری به صورت معکوس رابطه وجود دارد. مغایرت یافته فوق را با نتایج پژوهش‌های پیشین (مصلائی، ۱۳۸۶؛ جعفرنژاد، ۱۳۸۲؛ کریم‌زاده و بشارت ۲۰۱۱؛ کانور-اسمیت و فلاچسبارت^۳ ۲۰۰۷؛ والر اس و تارگرسون^۴، ۲۰۰۰) می‌توان چنین تبیین کرد که نمونه پژوهش حاضر را افراد وابسته به مواد محرک تشکیل می‌دهند در حالی که پژوهش‌های پیشین روی نمونه‌ی دانشجو و افراد عادی انجام شده که میزان مسوولیت‌پذیری آن‌ها به مراتب بالاتر از افراد معتاد است. افرادی که از راهبردهای مسأله‌محور استفاده می‌کنند، کمتر به اعتیاد رو می‌آورند و اعتیاد در افرادی که از راهبردهای مقابله‌ای هیجان‌محور و اجتنابی سود می‌جویند، بالاتر است. همسو با نتایج پژوهش میرحسینی (۱۳۸۴) پژوهش حاضر نشان داد که بُعد شخصیتی وظیفه‌شناسی هیچ یک از راهبردهای مقابله‌ای را در افراد وابسته به مواد محرک پیش‌بینی نمی‌کند. در تبیین این یافته می‌توان گفت افراد معتاد در کنترل تکانه‌ها و تمایلات که از ویژگی‌های وظیفه‌شناسی است ضعیف هستند.

1. Khan, Siraj & Poh Li

2. Mosher, Prelow, Chen & Yackel

3. Connor, Smith & Flachsbart

4. Vollrath & Torgerson

با توجه به یافته‌های پژوهش حاضر می‌توان نتیجه گرفت که ویژگی‌های شخصیتی توان پیش‌بینی راهبردهای مقابله‌ای را در افراد وابسته به مواد محرک دارا هستند. لذا پیشنهاد می‌شود در طرح درمان بیماران معتاد به ارزیابی ویژگی‌های شخصیتی آن‌ها توجه شود و در کنار درمان‌های دارویی، درمان ویژگی‌های شخصیتی رشد نیافته و آموزش مهارت‌های مقابله با استرس لحاظ شود. همچنین، توصیه می‌شود که در پژوهش‌های آینده به نقش عوامل خانوادگی، اجتماعی و ویژگی‌های جمعیت شناختی در پیش‌بینی راهبردهای مقابله‌ای افراد معتاد توجه شود.

منابع

- اکبری، ابوالقاسم و اکبری، مینا (۱۳۹۰). *آسیب‌شناسی اجتماعی*. تهران، رشد و توسعه.
- بشارت، محمد علی (۱۳۸۶). شخصیت و سبک‌های مقابله با استرس. *مجله روان‌شناسی دانشگاه تبریز*، ۷، ۳۰-۵۴.
- تاجری، بیوک (۱۳۸۶). *خشونت خانوادگی و اعتیاد: شناسایی، درمان و پیشگیری*. تهران: اندیشه نو.
- تیسون، مری؛ دیجنهارت، لونیزا؛ هال، واین (۱۳۸۴). *اعتیاد*. ترجمه، منیژه صادقی بنیس، افسانه طاهری، فریبا نبوی آل آقا، تهران، ساوالان.
- جعفرنژاد، پروین (۱۳۸۲). *بررسی رابطه پنج عامل بزرگ، سبک‌های مقابله‌ای و سلامت روان‌شناختی در دانشجویان کارشناسی دانشگاه تربیت معلم در سال تحصیلی ۸۲-۸۳*، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، چاپ نشده، دانشگاه تربیت معلم.
- جعفری‌زاده، ذبیح‌الله (۱۳۸۲). *بررسی و مقایسه‌ی ارتباط بین مؤلفه‌های شخصیتی و راهبردهای مقابله در معتادین به تریاک ۳۶-۳۰ ساله*، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، چاپ نشده، دانشگاه علوم بهزیستی و توانبخشی.
- حمدیه، مصطفی؛ مطلبی، نبی؛ عاشری، حسین و بروجردی، اشرف (۱۳۸۷). *بررسی شیوع مصرف مواد محرک، الکل و داروهای روان‌گردان در نوجوانان و جوانان ۳۵-۱۵ ساله شهر تهران، پژوهش در پرشکلی*، ۴، ۳۱۹-۳۱۵.
- رستمی، امیرمسعود (۱۳۹۱). *مقایسه‌ی سبک‌های مقابله‌ای در بیماران مبتلا به سرطان، مولتیپل اسکلروزوز (ام. اس) و افراد عادی*، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، چاپ نشده، دانشگاه آزاد اسلامی واحد رودهن.
- زارعی، سلمان و اسدی، زهرا (۱۳۹۰). *مقایسه‌ی ویژگی‌های شخصیتی و سبک‌های مقابله با استرس در نوجوانان معتاد و بهنجار*. *اعتیاد پژوهی*، ۲۰، ۸۷-۱۰۴.
- سانتراک، جان دبلیو (۱۳۸۵). *زمینه روان‌شناسی*. ترجمه، مهرداد فیروزبخت، تهران، رسا.
- شکری، امید؛ مرادی، علیرضا؛ فرزاد، ولی‌اله؛ سنگری، علی اکبر؛ غنایی، زیبا و رضایی، اکبر (۱۳۸۴). *نقش صفات شخصیت و سبک‌های مقابله، در سلامت روانی دانشجویان: ارائه مدل‌های علی- تازه‌های علوم شناختی*، ۱، ۳۸-۲۸.

علیلو، مجید محمود؛ ارجی، اکرم؛ بخشی پور رودسری، عباس و شاهجویی، تقی (۱۳۹۰). رابطه ویژگی‌های شخصیتی و راهبردهای مقابله‌ای در معنادان HIV مثبت. *مجله پزشکی دانشگاه علوم پزشکی تبریز*، ۱، ۷۰-۷۶.

کیامهر، جواد (۱۳۸۱). هنجاریابی فرم کوتاه پرسشنامه پنج عاملی نئو و بررسی ساختار عاملی آن در بین دانشجویان دانشکده علوم انسانی دانشگاه تهران، پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه علامه طباطبائی. مصلائی، مهستا (۱۳۸۶). رابطه بین ویژگی‌های شخصیتی و شیوه‌های مقابله با استرس با رضایت شغلی در پرسنل سازمان بهزیستی استان تهران. پایان‌نامه کارشناسی ارشد، چاپ نشده، دانشگاه پیام نور. میر حسینی، هلال (۱۳۸۴). رابطه بین ویژگی‌های شخصیتی و سبک‌های کنار آمدن در زندانیان مرد. پایان‌نامه کارشناسی ارشد، چاپ نشده، دانشگاه آزاد اسلامی واحد کرج.

نادری، شهرام؛ بینا زاده، محمد؛ صفاتیان، سعید و پیوندی، علی اصغر (۱۳۸۷). *درسنامه جامع درمان اعتیاد (وابستگی به انواع مواد و درمان‌های دارویی و غیر دارویی آنها)*. تهران، سازمان نظام پزشکی جمهوری اسلامی ایران.

Bolger, N., & Schilling, E. A. (1991). Personality and the problems of everyday life: the role of neuroticism in exposure and reactivity to daily stressors. *Journal of personality*, 59, 355-386.

Brebner, J. (2001). Personality and stress coping, *Personality and Individual Differences*, 31(3), 317-327

Connor-Smith, J. K., & Flachsbart, C. (2007). Relations between Personality and Coping: A Meta-Analysis. *Journal of Personality and Social Psychology*, 93(6), 1080-1107.

Ferguson, E. (2001). Personality and coping traits: a joint factor analysis. *British Journal of Health Psychology*, 6, 311-325

Karimzade, A & besharat, M.A. (2011). An investigation of the relationship between personality dimensions and Stress coping styles, *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 30, 797 - 802.

Khan, A., Siraj, S., & Poh Li, L. (2011). Role of Positive Psychological Strengths and Big Five Personality Traits in Coping Mechanism of University Students. *International Proceedings of Economics Development & Research*, 20, 210

Kardum, I. & Krapic, N. (2001). Personality traits, stressful life events and coping styles in early adolescence. *Personality and Individual Differences*, 30, (503-515).

Lazarus, R. S. & Folkman, S. (1985). *Coping and adaptation*, Gilford Press.

Leandro, P. G., & Castillo, M. D. (2010). Coping With stress and its relationship with personality dimensions, anxiety, and depression. *Journal of Procedia Social and Behavioral Sciences*. 5, 1562-1573.

Marmie B, M. (2008). *The Role of Personality Following the September 11th Terrorist Attacks: Big Five Trait Combinations and Interactions in Explaining Distress and Coping*. Unpublished Dissertation of PhD in Psychology and Social Behavior, California University. P (13-23).

- McCrae, R.R., & John, O.P. (1992). An introduction to the Five-Factor model and its application. Special issue: The Five-factor model: Issues and applications. *Journal of Personality*, 60, 175-215.
- Mosher, C. E., Prelow, H. M., Chen, W. W., & Yackel, M. E. (2006). Coping and Social Support as Mediators of the Relation of Optimism to Depressive Symptoms Among Black College Students. *Journal of Black Psychology*, 32(1), 72-86.
- Mullis, R. L., & Chapman, P. (2000). Age, gender, and self-esteem differences in adolescent coping styles. *Journal of Social Psychology*, 140, 539- 541.
- Peneley, J.A., & Tomaka, J. (2002). Associations among the Big Five, emotional responses, and coping with acute stress. *Personality and Individual Differences*, 32, 1215-1228.
- Suls, J., Green, p., & Hillis, S. (1998). Emotional reactivity to everyday problems, affective inertia, and neuroticism. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 24, 127-136.
- Thoits, P. A. (1986). Social support as coping assistance. *Journal of Conselling and Clinical Psychology*, 54, 419-423.
- Vollrath, M., Torgerson, S. (2000). Personality dypes and coping. *Personality and Individual differences*, 29(2), 367-378.
- Van Berke, H. (2009). *The relationship between personality, coping styles and stress, anxiety and depression*, unpublished dissertation Master of Science in Psychology, University of Canterbury.
- Watson, D., Clark, L.A., & Carey, G. (1988). Positive and negative affectivity and their relation to anxiety and depressive disorders. *Journal of Abnormal Psychology*. 97, 346-353.